

Фемінний та маскулінний компоненти у структурі функцій аналітичного ліду

У статті подаються результати гендерного аналізу 200 газетних лідів (зачинів), 100 з яких належать авторству журналістів-чоловіків, 100 — авторству журналістів-жінок. У межах нашого дослідження розглянуто питання ідентифікації маскулінних та фемінних ознак у системі лідів авторів різної статі, а саме: змістові характеристики, жанрово-тематичний, інформаційний аспекти, систему образності, емоційності, морфологічних, синтаксичних та формалізованих характеристик.

Ключові слова: жанр, лід, суб'єкт, «ситуація дзеркала», гендерні ознаки, «лід-вішалка», комунікативна мета.

Важливим у структурі аналізу організації тексту за гендерними ознаками є виокремлення ліду (у пер. з англ. lead — «керувати, очолювати, бути попереду»), оскільки цей «місток між заголовком та текстом» [1] корелює такі головні функції: інформування, інтригування та мотивації. Опосередковано у взаємодії з іншими структурними композиційно-змістовими компонентами лід виконує функцію соціального впливу.

Питання типологізації лідів за гендерною ознакою є новим експериментальним напрямом знань у сучасній гендерознавчій науці, *актуальність* якого полягає:

- по-перше, у збільшенні на сторінках друкованих видань матеріалів аналітичного жанру за авторством жінок;

- по-друге, у підвищенні наукового інтересу до питання транслювання гендерних ознак у межах медіаконтенту загалом та на рівні окремих складників: творчих, індивідуальних та управлінських характеристик в роботі журналістів за гендерною ознакою. Приміром, наукові пошуки наших попередників, серед яких Т. Біленко [2], М. Варикаша [3], зосереджують увагу на лінгвістичних аспектах гендерознавства, а також на суб'єктному рівні інтерпретації жіночого досвіду у практиці письма, А. Волобуєва [3], Н. Сидоренко, М. Скорик, Л. Таран [5] — науковий інтерес вибудовують навколо питання дискримінаційних бар'єрів, з якими стикається жінка у журналістській професії на рівні контенту і управлінського складника.

Фундаментальними працями, на які спиратимось у межах нашого дослідження, є роботи П. Зернецького, О. Кучерової [6], М. Григоряна [7], В. Шевченко [1], увага яких зосереджена переважно на особливостях композиційної побудови заголовка та ліду, а також їх диференціації відповідно до комунікативної мети журналістського матеріалу.

Метою нашого дослідження є аналіз 200 аналітичних лідів та спроба ідентифікації в їх структурі гендерних ознак. З огляду на це передбачаємо виконання таких завдань:

- визначення та порівняння використання комунікативних авторських тактик у лідах (зачинах) за гендерною ознакою;

- визначення та порівняння компонента емоційного впливу у лідах (зачинах) за гендерною ознакою в межах транслювання їх (лідів) типізації за чотирма параметрами: *підсумковим, відкладеним, епізодним та цитатним*;

- зіставлення морфолого-синтаксичних характеристик лідів (зачинів) за гендерною ознакою;

- ідентифікація гендерних ознак у системі лідів за авторством журналістів різної статі (200 одиниць), які й узяті за *об'єкт* дослідження, структуровано нами багатовекторно. А саме: змістові характеристики (розрізнення чи подібність залежно від статі у видовій системі (жанрово-тематичний, інформаційний аспекти)), кореляція наративів образності, емоційності, морфологічних, синтаксичних та формалізованих характеристик тощо. Таким чином, наведені вище критерії окреслюємо як *предмет* цієї статті.

Питання вивчення типологізації лідів у вітчизняній та закордонній науковій журналістскознавчій парадигмі розрізнене мотиваційно, наслідком чого стала суперечлива інтерпретація композиційного конструювання та потреба виокремлення зачину в матеріалі. Приміром, П. Зернецький та О. Кучерова [6] виділяють такі типи лідів, які можуть використовуватись у жанрі «жорстких новин»: одного елемента, узагальнення, зачин-«вішалка», миттєва ідентифікація, тривала ідентифікація, зачин «одного пострілу», каламбур, розповідь [6, 34–35].

Вірменський науковець М. Григорян розглядає типи лідів більш диференційовано, з урахуванням комплексної жанрово-тематичної специфіки та змістових виражальних засобів. Ним виділено такі типи зачинів журналістського матеріалу: *«резюмуючий, відкладений, епізодний, цитатний»* [7, 48]. Цю класифікацію покладено в основу гендерного аналізу 200 авторських зачинів (лідів), який, на нашу думку, найбільш комплексно розкриває структурування змістово-композиційних характеристик матеріалу, а це дає змогу визначити або спростувати наявність генерування авторської манери викладу матеріалу та залежність цього чинника від статі журналіста.

Підсумковий лід виступає складником подієвого матеріалу. Функцією зачину цього типу є, на думку М. Григоряна, введення читача у контекст події. Для таких лідів характерні енергійність та небагатослівність [7, 48].

Як показують результати кількісного аналізу загальної жанрово-тематичної вибірки лідів (100 з яких належать авторству жінок-журналісток, 100 – чоловіків-журналістів), зачини підсумкового типу використовуються журналістами обох статей найменше. Відсоткове розрізнення за статтю у використанні ліду підсумкового типу мінімальне. Жінки-журналістки послуговуються у матеріалах зачином підсумкового типу частіше (13 %), чоловіки-журналісти рідше (9 %).

За результатами гендерного аналізу лідів підсумкового типу розходжень у авторських (комунікативних) стратегіях впливу (зацікавлення) читача, які мали б залежність від статі журналіста, не виявлено. Однак поряд із цим помітні відмінності авторської акцентуації на описуваному об'єкті. Приміром, жінки-журналістки при конструюванні підсумкового ліду апелюють здебільшого до персоніфікації об'єкта: «Сегодня в 11.00 студенческие и молодежные организации снова выйдут на митинг под здание парламента. Молодежь выступает против «образовательных нововведений» нынешней власти...» (Марина Микитенко, «Вечірні вісті», 28 лютого 2011 р.).

Лід підсумкового типу за авторством журналістів-чоловіків ґрунтується переважно на апеляції до мотиваційно-оцінних зв'язків: «В четверг парламентарии заслушают речь Президента. Вполне ординарное, казалось бы, событие может иметь весьма резонансные последствия. И даже не в силу того, как Виктор Янукович опишет приоритеты внутренней и внешней политики государства...» (Вадим Нардов, «Вечірні вісті», 7 квітня 2011 р.).

Таким чином, стає можливим підтвердження думки (за Люс Ірігаре) про те, що жіночі мовні та письмові акценти переважно базуються на «ситуації дзеркала», відповідно до якої сприймання реальності відбувається за схемою об'єкт-суб'єкт, тим часом як чоловічі авторські письмові акценти через зведення множинності значень вказують на проблему та шляхи її вирішення.

Відкладений (інтригуючий) тип ліду становить найбільшу кількісну групу в класифікації вибірки зачинів за авторством чоловіків та жінок. Цей тип, за твердженням М. Григоряна, менш інформативний, він виконує функцію зацікавлення або інтригування, а саме інформація відіграє вже другорядну роль. Розходження в кількісних показниках використань відкладеного зачину з узалежненням від статі автора становить 4 %.

Отже, гендерний аналіз зачинів цього типу показав, що жінки-журналістки вводять лід інтригуючого

типу у структуру матеріалу частіше (24 %), а чоловіки – рідше (20 %).

За результатами аналізу гіпотеза про лексичну біполярність фемінної та маскулінної мови не підтверджується, що пояснюється використанням однакового лексичного інструментарію. Однак у зачинах відкладеного типу за авторством жінок-журналісток поряд з функцією інтригування впливає різке нагромадження оцінних характеристик об'єкта, предмета, проблеми, ситуації тощо з апеляцією до комунікативної тактики осуду-заклику: «Верховная Рада развязала руки застройщикам исторических центров и зеленых зон. Согласно нормам нового Закона «О регулировании градостроительной деятельности», возводит офисные и жилые здания где угодно станет еще проще. Эксперты уверены: города окончательно потеряют свой самобытный облик, ведь теперь застройщики будут действовать еще более нагло и открыто. Это зря потраченное время, нервы и деньги. Поэтому необходимо обращаться в международные организации и суды, чтобы восстановить законность в Украине» (Олена Потаєва, «Вечірні вісті», 20 січня 2011 р.).

Зачини відкладеного (інтригуючого) типу за авторством журналістів-чоловіків, на відміну від вищенаведеного підсумкового типу характеризуються мінімалізмом в оцінках. У структуру ліду такого типу найчастіше конструйовані топоніми, власні назви тощо, увага читача зосереджується на конкретному місці, резонансності та терміновості інтерпретації події: «В Ливии идут ожесточенные бои... Весь февраль в стране идут военные парады, конкурсы патриотической песни, тематические выставки, вечера поэзии и гонки на верблюдах. Из-за границы посмотреть на воплощенное чудо “коммунизма” съехались многочисленные высокие гости. Революция ползет в Европу и Россию» (Жорж Попов, «Вечірні вісті», 25 лютого 2011 р.).

Епізодний (описовий) лід, за результатами кількісного аналізу гендерної диференціації у структурі авторських зачинів, становить найменшу групу в цій класифікації. М. Григорян позиціонує подібний тип ліду як такий, що репрезентує певний епізод, описуваний у журналістському матеріалі, а отже, виокремлений з його структури як компонент, що акумулює елементи актуальності, злободенності та соціальної гостроти: «Почти весь вчерашний день, несмотря на холод, жители четырехэтажной хрущевки по ул. Rogozovskoy, 1 в Днепровском районе столицы простояли у своего дома. В основном, наблюдали за работой спасателей. Милиция позволила вынести свои вещи из поврежденных взрывом квартир, но пропускала внутрь только жильцов или их родственников» (Марія Углецова, Олена Потаєва, «Вечірні вісті», 25 січня 2011 р.). Цей зачин епізодного типу, який інтегровано у структуру матеріалу у жанрі ре-

портажу, за спільним авторством жінок-журналісток побудований за принципом мінімізації негативних акцентів на початку матеріалу, суб'єкт критики у межах ліду є максимально прихованим, що вказує на зміщення акцентів при веденні комунікативної тактики апеляції до сенсаційності.

Показники лідів епізодного (описового) типу авторства жінок-журналісток, за результатами загальної вибірки, становлять 15 %, журналістів-чоловіків — 7 %. Найчастіше, як показують результати узагальнення та зіставлення жанрово-тематичної диференціації лідів епізодного типу в структурі матеріалу, такий тип зачину застосовується авторами обох статей у матеріалах, які жанрово визначаються репортажем та нарисом. Хоча, за твердженням М. Григоряна, епізодний лід може бути оптимізованим у будь-якому з аналітичних чи художньо-публіцистичних жанрів.

Таким чином, бачимо, що стать автора не є визначальним показником у застосуванні лексично-семантичних, а також жанрово-тематичних компонентів у структурі ліду епізодного типу. Взаємозв'язок статі автора та матеріалу існує, як показують результати зіставлення загальної вибірки, на рівні суб'єктної акцентуації у матеріалі, що є наслідком розстановки особистих моральних, етичних та ціннісних орієнтирів. Також важливу роль при цьому відіграє інформаційна політика видання.

Наприклад, трансляція акцентів сенсаційності та скандальності стає пріоритетною у щоденному виданні «Газета по-українськи». Наслідком цього є зміщення акцентів, які могли ідентифікувати стать автора: «У середу, 8 вересня, у крамниці на столичному Хрещатику людно. До каси підходять покупці, стають у чергу. Жінка років 60 платить за замшеві туфлі на низьких підборах. Повертається в зал, бере ще пару синіх туфель за 758 грн. Питає у продавця, чи є такі чорні. До каси підходить літній чоловік у темних окулярах. Купує кросівки за 1200 грн. Витягує з гаманця картку знижок. Звідти випадають картки «Егоїст» та «Козырная карта». За ними отримують знижки в ресторанах» (Володимир Муқан, «Газета по-українськи», 10 вересня 2010 р.).

Цей лід епізодного типу за авторством чоловіка-журналіста структурований у матеріалі репортажного жанру, який тематично визначається рубрикою «Гроші». Типологія зачину невиразна, оскільки акумулюється інформативна функція, реалізована шляхом ведення комунікативних акцентів, які ідентифікують час події та її місце. Інтерпретація суті проблеми при цьому зміщується, і розстановка акцентів, які вказували б на ступінь важливості описуваного, губиться за деталізацією та конструюванням атрибутивних ознак жіночого/фемінного типу, а також «поціновування... (суб'єктивного, щоденного)» [8, 9].

Маскулінний тип акцентуації в епізодних лідах авторства жінок-журналісток трансльований здебіль-

шого у матеріалах репортажного типу, які тематично визначаються рубриками «Кримінал», «Міжнародні конфлікти», «Скандали» тощо. Таким матеріалам жіночого авторства притаманні безапелятивна взаємозумовлена різка констатація, що вирізняється зрілістю, негативною (саркастичною) компліментарністю, а також апеляцією до сенсаційності, та боротьба, виражена через потребу описувати стратегії чи «смакувати подробиці»: «По обіді 1 квітня 41-річна Оксана Бойко повернулася додому в місто Монастирище Черкаської області. Двері квартири були зачинені зсередини. Ледь не знепритомніла, коли вибила їх: на ліжку лежала зарізана її донька 23-річна Світлана, а на дверях — повішений зять Андрій Печериця, 28 років» (Ірина Патлатюк, «Газета по-українськи», 19 квітня 2011 р.).

Цитатний тип зачину, за визначенням М. Григоряна, характерний для журналістських матеріалів, що визначаються структурою інформаційних жанрів, у межах яких головну роль відіграє авторитетна думка певного експерта. Однак, вважає науковець, використання цитатних зачинів авторами може призводити до дезорієнтації читача, оскільки у межах цитування відбувається репрезентація думки як конкретного факту (див.: Рис. 1).

Результати аналізу загальної вибірки зачинів в аспекті вираження фемінної та маскулінної доміант показали, що використання зачинів цитатного типу є непоширеною практикою серед журналістів обох статей.

Однак бачимо, що практика цитування на початку журналістського матеріалу застосовується жінками-журналістками частіше (6,5 %), чоловіками-журналістами — рідше (5,5 %).

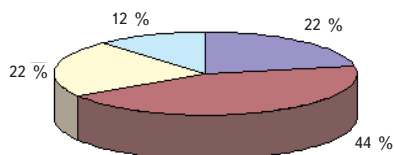
Таким чином, знаходить підтвердження сентенція про те, що практика жіночого письма передбачає підсвідоме апелювання до авторитетів. У зачинах цитатного типу авторства жінок прослідковується практика непрямого подання думки, яка зміщує акценти інтерпретації гостроти проблеми, а саме максималізує її. А отже, відбувається нівеляція інформативної функції та конструювання сигнальної (оцінно-мотиваційної) функції.

При цьому першорядною стає інтерпретація проблеми з апеляцією до сарказму, що знаходить вираження у застосуванні комунікативної тактики «прихованої шпильки». Поряд із цим, за твердженням К. Ощепкової, під час інтерпретації чужих думок жінками-журналістками характерним є надуживання дієслівного комплексу: «На сессии прозвучал не отчет, а «обвинительная речь». Внутри киевской власти очередное противостояние. 31 марта глава КГГА Александр Попов заявил на сессии Киевсовета о земельных махинациях предыдущего руководства столицы. Так по факту текущие экономические проблемы переросли в политическое противостояние городского масштаба» (Ольга Перова, «Аргументи і факти в Україні», 7 квітня 2011 р.).

Зачини цитатного типу за авторством чоловіків характеризуються прямим викладом цитування, але натяк на проблему та стратегії її вирішення може вказуватися через метафоричний зворот або своєрідну емоційну оцінку саркастичного забарвлення: «Есть у революции начало, нет у революции конца». Пафосна радянська пісня виявилася не зовсім точною» (Сергій Солодкий, «Дзеркало тижня», 11 березня 2011 р.). Прикладами лідів такого типу за авторством журналістів-чоловіків спростовується думка К. Ощепкової щодо корелювання багатослівності у письмі авторів-чоловіків та конструювання раціональних стратегічних предикатів.

Рисунок 1.

Кількісні показники жанрово-тематичної диференціації авторських зачинів (лідів) за гендерною ознакою (класифікація за М. Григоряном)

■	резюмуючий лід (жінки-журналісти – 13 %, чоловіки-журналісти – 9 %)
■	відкладений (інтригуючий) лід (жінки-журналісти – 24 %, чоловіки-журналісти – 20 %)
■	епізодний (описовий) лід (жінки-журналісти – 15 %, чоловіки-журналісти – 7 %)
■	цитатний лід (жінки-журналісти – 6,5 %, чоловіки-журналісти – 5,5 %)

Таким чином, аналіз гендерного аспекту конструювання лідів (зачинів) у журналістських матеріалах показав, що стаття журналіста має вторинне значення у застосуванні морфологічних, лексичних, стилістичних та композиційних засобів структурування матеріалу. Однак мають місце відмінності авторської акцентуації щодо описуваного об'єкта, а отже, набувають розрізненості й ефекти впливу на читацьку

аудиторію, серед яких можна виокремити ефект «чистого» інформування, ефект-інтригу, ефект-сигнал та ефект-сенсацію.

1. Шевченко В. Е. Заголовний комплекс сучасної молодіжної газети – важливий засіб її змістового спрямування [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – 2001. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=309>.

2. Біленко Т. Гендерні процеси і специфіка хронотопу [Електронний ресурс] // Гендерна лінгвістика / Київська лабораторія гендеру. – 2009. – Режим доступу : http://linguist.de.co.ua/publications/2006/03/30/_enderni_protsesi_i_54.html.

3. Варикаша М. М. Гендерний дискурс: семіотичні аспекти // Слово і час. – 2008. – № 7. – С. 83–89.

4. Волобуєва А. М. Гендерна політика у дзеркалі преси (моніторинг газет «День», «Дзеркало тижня», «Столиця», «Хрещатик») // Наукові записки Інституту журналістики. – 2008. – Т. 6. – С. 66–69.

5. Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна та якість : [практ. посіб. для журналістів та працівників ЗМІ] / упоряд. Н. М. Сидоренко, М. М. Скорик, Л. В. Таран та ін. – К. : К.І.С., 2004. – 76 с.

6. Зернецький П. В. Дискурсивні функціонально-семантичні особливості зв'язку заголовка та лідів англомовної політичної статті [Електронний ресурс] / П. В. Зернецький, О. О. Кучерова // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2002. – Т. 20. – Ч. 1 – С. 34–36. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Spec/2002_20-1/08_zernetskyi_pv.pdf.

7. Григорян М. Пособие по журналистике. – М., 2007. – 192 с.

8. Стельмах Х. М. Творчість Ясміні Тешанович у контексті жіночого письма : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.03 «Література слов'янських народів» / Х. М. Стельмах. – Львів, 2004. – 18 с.

Подано до редакції 22. 05. 2012 р.

Zemliakova Tetiana. The gender components in the structure of functions of analytical lead-texts.

In the article there are given the results of gender analysis of 200 lead-texts, 100 from which belong to authorship of journalists-men, 100 – of journalists-women. It is analyzed the question of identification of masculinity and femininity signs in the system of lead-text authors of different sexes, namely: semantic descriptions, genre thematic and informative aspects, system of vividness, emotionality, morphologic, syntactic and also descriptions features.

Keywords: genre, lead-text, subject, «situation of mirror», gender signs, «lead-text-peg», communicative aim.

Землякова Т. А. Феминный и маскулинный компоненты в структуре функций аналитического лида.

В статье представлены результаты гендерного анализа 200 газетных лидов, 100 из которых принадлежат авторству журналистов-мужчин, 100 – авторству журналистов-женщин. В пределах нашего исследования рассмотрен вопрос идентификации маскулинных и феминных признаков в системе лидов авторов разного пола, а именно: смысловые характеристики, жанрово-тематический, информационный аспекты, систему образности, эмоциональности, синтаксических, а также формализованных характеристик.

Ключевые слова: жанр, лід, субъект, «ситуация зеркала» гендерные признаки «лид-вешалка», коммуникативная цель.

